

Регіональне управління та місцеве самоврядування

УДК 352.07

Васиньова Надія Сергіївна

кандидат педагогічних наук,

старший викладач кафедри публічної служби

та управління навчальними й соціальними закладами

ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

Васинева Надежда Сергеевна

кандидат педагогических наук,

старший преподаватель кафедры публичной службы

и управления учебными и социальными учреждениями

ГУ «Луганский национальный университет имени Тараса Шевченко»

Vasinova Nadezhda

Candidate of Pedagogical Sciences,

Senior Lecturer in the Department of Public Service and

Management of Educational and Social Institutions

Luhansk Taras Shevchenko National University

Барабаш Світлана Олексіївна

студентка

ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

Барабаш Светлана Алексеевна

студентка

ГУ «Луганский национальный университет имени Тараса Шевченко»

Barabash Svetlana

Student of the

Luhansk Taras Shevchenko National University

**ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ В ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ НА
РІВНІ ГРОМАД: СТАН ТА НАПРЯМИ РОЗВИТКУ**

**ОСОБЕННОСТИ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ В ПУБЛИЧНОМ
УПРАВЛЕНИИ НА УРОВНЕ ОБЩИН: СОСТОЯНИЕ И
НАПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЯ**

**PECULIARITIES OF INTERACTION IN PUBLIC GOVERNANCE AT
COMMUNITY LEVEL: STATE AND DEVELOPMENT AREAS**

***Анотація.** У статті досліджено ознаки територіальної громади як основи місцевого самоврядування в Україні, поняття та особливості взаємодії в публічному управлінні на рівні громад.*

Звернено увагу на те, що з прийняттям у 1997 році Закону «Про місцеве самоврядування в Україні» започатковано новий етап реформування місцевої демократії. Ставши на шлях демократичних перетворень, Україна взяла на себе низку зобов'язань перед європейською спільнотою щодо децентралізації влади, відкритості та гласності державних управлінських процесів, визнання прав громадян на місцеве самоврядування, яке світове товариство вважає підґрунтям демократичних перетворень та ефективним важелем економічного зростання держави.

У розвідці акцентовано на тому, що сьогодні, коли запроваджується реформа децентралізації влади, більшість повноважень передається на місця. Органи місцевого самоврядування повинні забезпечити людей якісними публічними послугами, задовольнити їхні культурні та духовні потреби, створити належні умови для життєдіяльності. Жителі громади одночасно є і власниками комунального майна, і його користувачами. Підкреслено, що органи місцевого самоврядування – суб'єкти, яким надано право виступати в інтересах громад, управляти власністю територіальних громад. Фактичне відчуження власника від управління своїм майном призводить до виникнення соціальних конфліктів у громадах, прийняття

неефективних місцевих політик, відсторонення людини від політичних процесів.

Автори відзначають необхідність подолання наявної ситуації та обґрунтовують, що саме взаємодія між органами місцевого самоврядування й громадськістю здатна вплинути на ситуацію в громадах і створити умови реальних соціально-економічних змін на сучасному етапі.

У розвідці визначено, що термін «взаємодія» активно використовують у різних наукових галузях, але до сфери публічного управління він увійшов лише останніми роками. Проаналізувавши думки різних науковців, уточнено сутність терміна «взаємодія» та запропоновано своє розуміння цього поняття в теорії публічного управління.

Виділено та охарактеризовано три рівні реалізації взаємодії в громаді: інформування, консультування й залучення. З метою обґрунтування напрямів розвитку ефективної взаємодії органів місцевого самоврядування та громадськості на рівні громад виокремлено основні принципи безпосередньої демократії (демократії участі) на місцевому рівні та на їхній основі проведено аналіз щодо реалізації принципу обізнаності в громадах. Досліджено рівні знань населення й посадових осіб місцевого самоврядування з питань місцевої демократії та взаємодії.

Окреслено за результатом дослідження напрями розвитку ефективної взаємодії, які, на думку авторів, здатні створити умови, за яких управлінські рішення набудуть стабільності, ефективності, дієвості та забезпечать соціальний діалог у процесі прийняття публічних політик у громаді на сучасному соціально-політичному етапі розвитку українського суспільства.

Ключові слова: публічне управління, місцеве самоврядування, взаємодія, громада, рівні реалізації взаємодії в громаді, напрями розвитку взаємодії.

Аннотація. В статье исследуются особенности территориальной общины (громады) как основы местного самоуправления в Украине, понятие и специфика взаимодействия в публичном управлении на уровне общин (громад).

Обращается внимание на то, что с принятием в 1997 году Закона «О местном самоуправлении в Украине» начат новый этап реформирования местной демократии. Став на путь демократических преобразований, Украина взяла на себя ряд обязательств перед европейским сообществом по вопросам децентрализации власти, открытости и гласности государственных управленческих процессов, признанию прав граждан на местное самоуправление, которое мировое сообщество считает основой демократических преобразований и эффективным рычагом экономического роста государства.

В статье сделан акцент на том, что сегодня, когда осуществляется реформа децентрализации власти, большинство полномочий передаются на места. Органы местного самоуправления должны обеспечить людей качественными публичными услугами, удовлетворить их культурные и духовные потребности, создать надлежащие условия для жизнедеятельности. Жители общины (громады) одновременно являются и владельцами коммунального имущества, и его пользователями. Подчеркнуто, что органы местного самоуправления – субъекты, которым предоставлено право выступать в интересах общин (громад), управлять собственностью территориальных общин (громад). Фактическое отчуждение собственника от управления своим имуществом приводит к возникновению социальных конфликтов в

общинах (громадах), принятию неэффективных местных политик, отстранению человека от политических процессов.

Авторы отмечают необходимость преодоления существующей ситуации и обосновывают, что именно взаимодействие между органами местного самоуправления и общественностью способно повлиять на ситуацию в общинах (громадах) и создать условия реальных социально-экономических изменений на современном этапе.

В статье определено, что термин «взаимодействие» активно используется в различных научных областях, но в сферу публичного управления он вошел только в последние годы. Проанализировав мнения различных ученых, авторы уточнили сущность термина «взаимодействие» и предложили свое понимание этого понятия в теории публичного управления.

Выделены и охарактеризованы три уровня реализации взаимодействия в обществе (громаде): информирование, консультирование и привлечение. С целью обоснования направлений развития эффективного взаимодействия органов местного самоуправления и общественности на уровне общин (громад) выделены основные принципы непосредственной демократии (демократии участия) на местном уровне и на их основе проведен анализ по реализации принципа осведомленности в общинах (громадах). Были исследованы уровни знаний населения и должностных лиц местного самоуправления по вопросам местной демократии и взаимодействия,

Очерчены по результатам исследования направления развития эффективного взаимодействия, способные, по мнению авторов, создать условия, при которых управленческие решения приобретут стабильность, эффективность, действенность и обеспечат социальный диалог в процессе принятия публичных политик в обществе (громаде) на

современном социально-политическом этапе развития украинского общества.

Ключевые слова: публичное управление, местное самоуправление, взаимодействие, община, уровни реализации взаимодействия в общине, направления развития взаимодействия.

Summary. The article has explored the features of the territorial community as a basis for local self-government in Ukraine, the concepts and features of interaction in public administration at the community level.

Attention has been drawn to the fact that with the adoption of the Law «About Local Self-Government in Ukraine» in 1997, a new stage of reforming local democracy was initiated. Embarking on a path of democratic transformation, Ukraine has undertaken a number of commitments to the European community on decentralization of power, openness and publicity of state administrative processes, recognition of citizens' rights to local self-government, which the world society considers to be the basis of democratic transformations and effective lever of economic growth.

The survey emphasizes that today, with the introduction of power decentralization reform, most of the powers are being transferred to the local places. Local self-government bodies should provide people with quality public services, meet their cultural and spiritual needs, and create appropriate living conditions. Residents of the community are at the same time both owners of municipal property and its users. It has been emphasized that local self-government bodies are entities that are empowered to act in the interest of communities to manage the property of territorial communities. The actual alienation of the owner from his property management leads to the emergence of social conflicts in communities, the adoption of inefficient local policies, and the removal of people from political processes.

The authors have noted the need to overcome the current situation and justify that it is the interaction between local governments and the public that can influence the situation in communities and create conditions for real socio-economic changes at the present stage.

The survey has identified that the term «interaction» has been used extensively in various scientific fields, but has only been included in the field of public administration in recent years. Having analyzed the views of various scholars, we have clarified the essence of the term «interaction» and offered our own understanding of this concept in the theory of public administration.

Three levels of community interaction implementation have been identified and characterized: information, counseling and involvement. In order to substantiate the directions of effective interaction development of local self-government bodies and the public at the community level, the basic principles of direct democracy (participatory democracy) at the local level have been identified and an analysis has been carried out on the realization of the principle of awareness in the communities. The levels of knowledge of the population and local self-government officials on local democracy and interaction have been examined.

According to the results of the research, the directions of effective interaction development, which, according to the authors, are able to create conditions under which managerial decisions will become stable, effective, and provide social dialogue in the process of public policy making in the community at the present socio-political stage of development of Ukrainian society.

Key words: *public administration, local self-government, interaction, community, levels of implementation of community interaction, directions of interaction development.*

Постановка проблеми в загальному вигляді. З прийняттям у 1996 р. Конституції України територіальна громада отримала своє закріплення

на рівні вищого закону держави та визначена головним суб'єктом місцевого самоврядування, джерелом владних повноважень органів і посадових осіб місцевого самоврядування [12]. Проте досі так і не сформовано механізмів, які б дозволили їй стати повноцінним учасником управління публічними справами.

У період запровадження реформи децентралізації, коли більшість повноважень передаються на рівень громад, питання взаємодії між органами влади та громадянським суспільством набуває особливої актуальності. Ми дотримуємося думки, що ефективна взаємодія, заснована на демократичних засадах, є підґрунтям демократичного розвитку суспільства, умовою легітимізації влади, формування стійких зв'язків між владою і громадськістю, збереження балансу між потребою держави мати ефективні важелі впливу на суспільство та потребою громадянського суспільства в самоорганізації, саморозвитку.

Сучасні публічні процеси потребують певних змін. По-перше, наявна потреба у владі, яка здатна бути відкритою до суспільства. По-друге, існує необхідність у становленні громадянського суспільства, здатного самоорганізовуватись для власних потреб, створювати громадські інститути, які спроможні бути активними учасниками в процесі прийняття управлінських рішень, пропонувати альтернативні рішення та забезпечити дієвий контроль над процесом реалізації прийнятих рішень. По-третє, і перші, і другі повинні мати компетенції та спрямованість на ведення діалогу між собою, здатність досягати компромісу тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інтерес до питань взаємодії органів державної влади з громадськістю останнім часом значно розширився. З початку 2000-х років зазначена тема є не лише предметом досліджень багатьох учених, а й активно обговорюється під час публічних заходів та в засобах масової інформації.

Висвітленню питань становлення й розвитку громадянського суспільства присвячено праці І. Воронова [9], О. Корнієвського [13], В.Нікітіна [16], В. Степаненко [18] та ін. Територіальну громаду як основний суб'єкт місцевого самоврядування розглядали такі дослідники, як М. Баймуратова [3; 4], В. Барвіцький [5, с. 17-26], О. Батанова [1; 2], В. Кравченко [1], І. Бодрова [6] та ін. Питання взаємодії органів державної влади та громадськості, органів місцевого самоврядування досліджували С. Возний [15], В. Куйбіда [15], Н. Гончарук [10], Л. Прокопенко [10], Л. Бондарчук [7], В. Урбанович [7] та ін. Розвиток народовладдя розкрито у працях О. Бурина [8], І. Федорова [3], А. Янчука [21, с. 4-9]. Про важливість взаємодії з інститутами громадськості при соціально-економічному розвитку регіонів наголошує у своєму дослідженні В. Юрченко [20]. Проте зауважимо, що предметом їх розгляду була не проблема обґрунтування механізмів з організації взаємодії органів місцевого самоврядування з громадськістю (представниками громади) щодо формування дієздатних територіальних громад в Україні.

Отже, недостатньо дослідженими залишаються питання взаємодії головних суб'єктів місцевого самоврядування – органів місцевого самоврядування й територіальних громад, удосконалення процедур залучення громадськості до вироблення місцевих політик на всіх управлінських рівнях тощо.

Формулювання цілей статті. Метою статті є визначення особливостей взаємодії органів публічного управління з громадянським суспільством і виокремлення напрямів розвитку ефективної взаємодії на рівні громад, за яких умов управлінські рішення з розвитку територіальних громад набувають стабільності, ефективності, дієвості та забезпечують соціальний діалог у процесі прийняття публічних політик на сучасному етапі соціально-політичного розвитку суспільства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поняття «взаємодія» використовують у різних наукових галузях: точних, природничих, соціальних та ін. До публічного управління воно ввійшло останніми роками, проте відзначимо, що й сьогодні в науковому колі відсутнє єдине визначення поняття.

Г. Панченко розглядає взаємодію як «...особливий тип відносин між об'єктами публічного управління, при якому кожен із об'єктів публічного управління впливає на інші об'єкти, спонукаючи їх до зміни, і водночас зазнає впливу з боку кожного із цих об'єктів, у результаті чого відбувається зміна його стану» [17, с. 21-22].

С. Кравченко, А. Михненко, І. Пантелейчук та інші стверджують, що процес взаємодії «...є основою трансформації політичної системи України, котра, як будь-яка система дії, базується на тому, що дії одного соціального суб'єкта орієнтовані на дії іншого соціального суб'єкта [19, с. 9]. Головними ознаками цієї взаємодії вчені виділяють: 1) цільову спрямованість, 2) рівноправність суб'єктів взаємодії» [Там само, с. 19].

І. Клименко виділяє такі види взаємодії: інформаційну – надання громадськості інформації; політичну – отримання підтримки громадськості щодо напрямів та шляхів реалізації політики; інституційну – створення спільних інституцій; організаційну – залучення громадськості до процесів вироблення та реалізації державної політики [17, с. 22].

З огляду на це, можна виділити три рівні реалізації взаємодії в громаді:

- інформування (опублікування інформації на сайтах, ЗМІ, розміщення на стендах тощо);
- консультування (опитування, онлайн-голосування тощо);
- залучення (безпосередня участь у роботах спільних консультативно-дорадчих органах, робочих групах, загальних зборах, конференціях тощо).

На нашу думку, щодо розвитку взаємодії найдієвішим є саме третій рівень.

Керованість взаємодії в публічному управлінні можна розглядати як основу розвитку – «специфічного процесу змін, результатом якого є виникнення якісно нового процесу поступального сходження від нижчого до вищого, від простого до складного» [14].

Розглядаючи суспільство як складне утворення, специфічні зміни при комплексній управлінській діяльності щодо забезпечення сталого розвитку мають прояв у певних сферах, галузях або, навіть, на певних територіях.

Характер і зміст взаємодії зумовлює взаємозалежність суб'єктів. Громадянське суспільство, формуючи зміст влади, само залежить від характеру влади. Влада, набуваючи змісту від громадянського суспільства, надає розвиток суспільству. Тож процес взаємодії є складним системним утворенням, у якому головну активну роль відіграє влада та її інститути.

На нашу думку, у теорії публічного управління взаємодію можна розглядати як керований процес взаємозв'язків органів влади з інститутами громадянського суспільства, який має об'єктивну зумовленість та особливу форму, за якої відбувається поєднання владних повноважень місцевої влади та прав жителів громади, здійснюється загальний розвиток суспільства (у сукупності – і державних, і громадських утворень).

Процес взаємодії за своєю сутністю є активним процесом, який передбачає суб'єкт-суб'єктні взаємини та вчинення суб'єктами певних дій. За результатами опитування в Україні, рівень готовності населення до взаємодії з місцевою владою є досить низький. Так, свідомо взаємодіяти шляхом повідомлення місцевій владі про інфраструктурні проблеми особисто або телефоном готові лише чотири з десяти українців (39,8%); узяти участь у мирних зібраннях – 37,4%; при цьому лише 36,3% обізнані

про можливість участі в місцевих комітетах [11]. Отже, домінування в спільноті пасивної групи людей над активною часткою населення гальмує розвиток громадянського суспільства, є причиною малоефективності у вирішенні соціальних протиріч.

З метою відокремлення та обґрунтування напрямів розвитку ефективної взаємодії органів місцевого самоврядування та громадськості на рівні громад, за яких управлінські рішення з розвитку територіальних громад набудуть стабільності, ефективності, дієвості та забезпечать соціальний діалог у процесі прийняття публічних політик у громаді на сучасному соціально-політичному етапі розвитку українського суспільства, нами відокремлено та сформульовано основні принципи безпосередньої демократії (демократії участі) на місцевому рівні: принцип прозорості, зрозумілості та інформованості;– принцип повноти влади; принцип обізнаності; принцип відповідальності; принцип співпраці; принцип ефективної комунікації; принцип цільової визначеності.

Зокрема, принцип обізнаності передбачає сформованість компетенцій у представників громади та посадових осіб органів місцевого самоврядування з питань місцевого самоврядування, комунікації, різноманітних форм взаємодії тощо.

Для отримання результатів щодо реалізації принципу обізнаності в громадах було досліджено рівні знань населення та посадових осіб місцевого самоврядування з питань місцевої демократії, взаємодії, реалізації права на участь у місцевому самоврядуванні.

Результати проведеного нами дослідження підтверджують загальнонаціональні результати. Так, на питання *Хто повинен забезпечувати життєдіяльність у місті/селі та планувати заходи, на які будуть витрачатись кошти місцевого бюджету?* 28% респондентів зазначили «всі мешканці». Більшість опитаних (53,1%) віднесли це до компетенції місцевої влади, надавши такі відповіді: органи місцевого

самоврядування – 15,6%, голова громади – 28%, депутати місцевих рад – 9,4%.

Бажання залучитись до вирішення питань міста/села мають 68,9% респондентів. Категоричне «ні» сказали 28% опитаних, не змогли надати відповідь – 3,1%. З огляду на попередні результати, при бажанні бути залученим до вирішення питань міста/села, лише 46,9% респондентів відчують у собі достатній потенціал знань та вмінь для участі у вирішенні проблем громади (з яких 15,6% – частково). Ніколи не думали про це – 34,4% опитаних, 18,8% надали відповідь «ні».

Серед відомих для респондентів форм співпраці громадськості з органами місцевого самоврядування були названі: спільні проєкти – 31,3%, робочі групи – 31,3%, бюджет участі – 28%, громадська рада – 28%, надання послуг – 25%, громадські ініціативи – 15,6%, пропозиція щодо внесення змін до проєктів рішень – 3,1%, ініціювання питань для розгляду органами місцевого самоврядування – 3,1%, консультація з громадськістю – 3,1% (рис. 1).

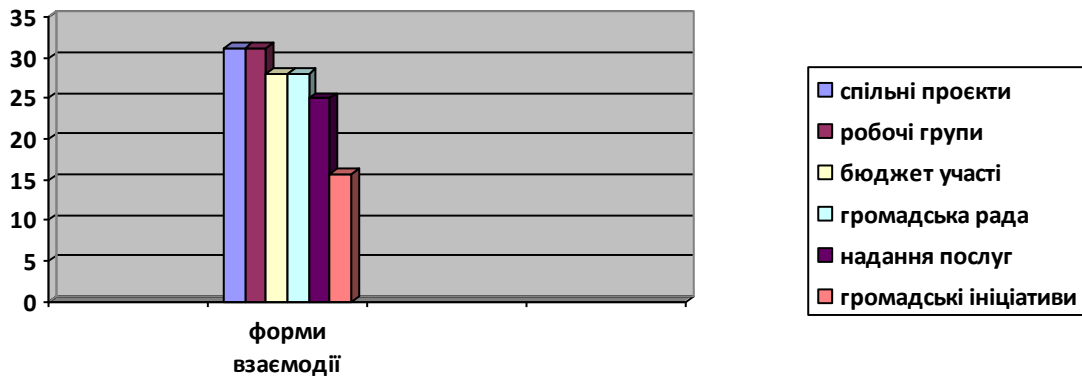

Рис. 1. Форми співпраці громадськості з органами місцевого самоврядування за ступенем відомості для респондентів

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, результати дослідження дозволяють дійти висновків про наявний низький рівень знань населення з питань місцевої демократії та реалізації механізмів

взаємодії з місцевою владою; переважна більшість опитаних вважають, що активному залученню населення до процесів місцевої демократії сприятимуть інформування, відкритість місцевої влади, взаємодія, заснована на безпосередньому контакті (комунікації), підтримка місцевою владою громадських ініціатив; питома вага населення покладає відповідальність за процеси, що відбуваються в громадах, на голів місцевих рад, що вказує на відчуженість від управління громадами та низький рівень відповідальності за її розвиток.

На підставі результатів і висновків, отриманих у ході дослідження, ми пропонуємо для розвитку ефективної взаємодії на рівні громад з метою забезпечення дієвих управлінських політик таке:

1. Створення консультативно-дорадчих органів, до складу яких повинні входити представники різних верств та груп: молодь, люди з інвалідністю, представники бізнес-структур, громадських організацій, профспілок, меншин (якщо вони проживають на території громади), органів самоорганізації населення тощо.

2. Організація освітньої діяльності в громаді з питань діяльності місцевого самоврядування шляхом:

- запровадження курсів у закладах вищої освіти;
- створення молодіжних рад у закладах освіти та їх об'єднання в асоціацію на рівні громади, делегування представників асоціації молодіжних рад до молодіжної громадської ради при голові місцевої ради;
- організацію спільних навчальних тренінгів, семінарів для посадових осіб, депутатів місцевих рад та представників громадськості;
- висвітлення у ЗМІ питань з цієї теми.

3. Запровадження різноманітних форм співучасті без обмеження кола ініціаторів:

- бюджет участі;

- співпраця з ГО шляхом соціального замовлення з вирішення соціальних, освітніх та інших питань;
- спільні проєкти з організаціями/установами, які знаходяться на територіях громад;
- підтримка місцевих ініціатив з питань місцевого розвитку шляхом проведення конкурсів проєктів на основі співфінансування та без обов'язкового співфінансування;
- залучення жителів до складу робочих груп з підготовки, обговорення, розроблення проєктів рішень, соціально-економічних програм, стратегічного планування розвитку громади тощо.

4. Для забезпечення ефективної комунікації доцільно запровадити на рівні громад:

- тиждень діалогу, захід, у рамках якого здійснюються одночасно кілька форм безпосередньої взаємодії: інформування, звітування місцевої влади, отримання зауважень та пропозицій від населення, роз'яснення, безпосереднє спілкування віч-на-віч, яке створює відкритість та прозорість. У рамках діалогової платформи повинні створюватись різноманітні цільові майданчики: інформаційний, діалоговий, консультативний, громадський;
- проведення голосування, обговорення, подання місцевих ініціатив та звернень за допомогою інструментів Е-демократії (інформаційно-телекомунікаційних технологій).

Зважаючи на актуальність питань розвитку територіальних громад та місцевих демократичних процесів в Україні, проблема запровадження ефективних механізмів, які б дозволили забезпечити дієву взаємодію головних суб'єктів місцевого самоврядування, удосконалення процедури залучення громадськості до вироблення місцевих політик на всіх управлінських рівнях, сьогодні залишається вкрай нагальною. Зазначені питання є предметом подальших детальних наукових розвідок. А також, на

нашу думку, перспективними з наукової точки зору є дослідження, які спрямовано на обґрунтування необхідних законодавчих змін щодо розвитку місцевого самоврядування, взаємодії місцевої влади та громадськості, ефективності залучення широкого кола населення до управлінських процесів в громадах шляхом імплементації міжнародних норм до національного законодавства; аналіз європейського та американського досвіду у цій сфері з метою адаптації ефективних практик реалізації взаємодії до особливостей українського суспільства; виявлення дієвого контролю громадськості за здійсненням державної політики; впровадження державної комплексної програми з підтримки впровадження інформаційно-телекомунікаційних технологій у громадах.

Література

1. Актуальні проблеми становлення та розвитку місцевого самоврядування в Україні: Кол. монографія / За ред. В. В Кравченка, М. О. Баймуратова, О. В. Батанова. Київ: Атіка, 2007. 864 с.
2. Батанов О. В. Конституційно-правовий статус територіальних громад в Україні: Монографія / О. В. Батанов // За заг. ред. В. Ф. Погорілка. Київ: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. 512 с.
3. Баймуратов М. О. Публічна самоврядна (муніципальна) влада та громадянське суспільство: проблеми взаємозв'язку і взаємозалежності / М. О. Баймуратов // Актуальні проблеми держави і права. 2003. Вип. 21. С. 131-138. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdp_2003_21_26 (дата звернення: 25.03.2020).
4. Баймуратов М. О. Територіальна громада в політичній системі і системі місцевого самоврядування України // В кн.: Муніципальне право України: підручн. / За ред. В. Ф. Погорілка, О. Ф. Фрицького. Київ, 2001. 352 с.

5. Барвіцький В. Ю. Судовий захист прав і законних інтересів територіальних громад // Правничий вісник Університету «КРОК». Вип.12. Київ, 2012. 143 с. URL: <https://library.krok.edu.ua/media/library/category/zhurnali/pravnychyi-visnyk-universytetu-krok/pravnychyi-visnyk-universytetu-krok-n12.pdf> (дата звернення: 25.03.2020).
6. Бодрова І. І. Концептуальні підходи до визначення поняття територіальна громада / І. І. Бодрова // Державне будівництво та місцеве самоврядування: Зб. наук. пр. Харків, 2004. Вип. 7. 210 с.
7. Бондарчук Л. В., Урбанович В. А. Взаємодія органів державної влади та органів місцевого самоврядування: правові й функціональні аспекти // Журнал науковий огляд. 2015. № 11. URL: <http://oaji.net/articles/2016/797-1453990192.pdf> (дата звернення: 25.03.2020).
8. Бурін О. М. Проблеми впровадження концепції локальної демократії в Україні // Державне управління: удосконалення та розвиток. 2014. № 9. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=752> (дата звернення: 25.03.2020).
9. Воронов І. О. Виклик «Левіафану»: еволюція і перспективи громадянського суспільства: монографія / І. О. Воронов. Київ: Генеза, 2007. 400 с.
10. Гончарук Н. Т. Взаємодія органів державної влади та органів місцевого самоврядування: правові та функціональні аспекти / Н. Т. Гончарук, Л. Л. Прокопенко // Публічне управління: теорія та практика державного управління. 2011. № 3(7). С. 31–38. URL: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/putp/2011-3/doc/1/04.pdf> (дата звернення: 25.03.2020).
11. Громадський активізм та ставлення до реформ: суспільна думка в Україні. Фонд Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва: вебсайт. URL: https://dif.org.ua/article/gromadskiy-aktivizm-ta-stavlennya-do-reform-suspilna-dumka-v-ukraini_5. (дата звернення: 25.03.2020).

12. Конституція України: Закон від 28.06.1996 р. № 254/к/96-ВР // База даних «Законодавство України» // ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/ed20000323> (дата звернення: 25.03.2020).
13. Корнієвський О. А. Становлення і розвиток державності та громадянського суспільства в Україні: навч. посіб. / О. А. Корнієвський. Чернігів: Освітній центр, 2015. 260 с.
14. Кузьмінський А. І., Омеляненко В. Л. Педагогіка у запитаннях і відповідях. Київ: Знання, 2006. 312 с.
15. Куйбіда В. С., Возний С. О. Сутність та методи взаємовідносин органів місцевого самоврядування з органами державної виконавчої влади щодо формування дієздатності територіальних громад / В. С. Куйбіда, С. О. Возний // Державне будівництво. 2016. № 1. URL: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2016-1/doc/2/01.pdf> (дата звернення: 25.03.2020).
16. Нікітін В. В. Особливості формування громадянського суспільства в Україні / В. В. Нікітін // Актуальні проблеми державного управління: зб. наук. праць. Харків: Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2003. № 2 (16). Ч. 1. С. 67–74.
17. Публічне управління: термінол. слов. / за заг. ред. В. С. Куйбіди та ін. Київ: НАДУ, 2018. 224 с.
18. Степаненко В. П. Громадянське суспільство: дискурси і практика. Київ: Інститут соціології НАН України, 2015. 420 с. URL: <http://i-soc.com.ua/assets/files/book/stepanenko/stepanenko.pdf> (дата звернення: 25.03.2020).
19. Суспільство та влада: механізми взаємодії: навч.-метод. матеріали для слухачів дисципліни «Механізми взаємодії суспільства і влади» / А. М. Михненко та ін. Київ: НАДУ, 2013. 80 с.

20. Юрченко В. І. Концептуальні основи та інструментарій державного управління соціально-економічним розвитком регіонів // Інвестиції: практика та досвід. 2016. №24. С. 136–139. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/24_2016/30.pdf (дата звернення: 25.03.2020).
21. Янчук А. О. До питання про модернізацію конституційно-правового регулювання безпосереднього народовладдя // Правничий вісник Університету «КРОК». Вип. 12. Київ, 2012. 143 с. URL: <https://library.krok.edu.ua/media/library/category/zhurnali/pravnychiy-visnyk-universytetu-krok/pravnychiy-visnyk-universytetu-krok-n12.pdf> (дата звернення: 25.03.2020).

References

1. Aktualjni problemy stanovlennja ta rozvytku miscevogho samovrjaduvannja v Ukrajinі: Kol. Monohrafija / Za red. V. V Kravchenka, M. O. Bajmuratova, O. V. Batanova. Kyjiv: Atika, 2007. 864 s.
2. Batanov O. V. Konstytucijno-pravovyj status terytorialnykh ghromad v Ukrajinі: Monohrafija / O. V. Batanov // Za zagh. red. V. F. Poghorilka. Kyjiv: Koncern «Vydavnychij Dim «In Jure», 2003. 512 s.
3. Bajmuratov M. O. Publichna samovrjadna (municypaljna) vlada ta ghromadjansjke suspiljstvo: problemy vzajemozv'jazku i vzajemozalezhnosti / M. O. Bajmuratov // Aktualjni problemy derzhavy i prava. 2003. Vyp. 21. S. 131-138. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdp_2003_21_26 (data zvernennja: 25.03.2020).
4. Bajmuratov M. O. Terytorialjna ghromada v politychnij systemi i systemi miscevogho samovrjaduvannja Ukrajinij // V kn.: Municypaljne pravo Ukrajinij: pidruchn. / Za red. V. F. Poghorilka, O. F. Frycjkogho. Kyjiv, 2001. 352 s.

5. Barvicjkyj V. Ju. Sudovyj zakhyst prav i zakonnykh interesiv terytorialnykh ghromad//Pravnychyj visnyk Universytetu «KROK». Vyp.12. Kyjiv, 2012. 143 s. URL: <https://library.krok.edu.ua/media/library/category/zhurnali/pravnychyi-visnyk-universytetu-krok/pravnychyi-visnyk-universytetu-krok-n12.pdf> (data zvernennja: 25.03.2020).
6. Bodrova I. I. Konceptualjni pidkhody do vyznachennja ponjattja terytorialjna ghromada / I. I. Bodrova // Derzhavne budivnyctvo ta misceve samovrjaduvannja: Zb. nauk. pr. Kharkiv, 2004. Vyp. 7. 210 s.
7. Bondarchuk L. V., Urbanovych V. A. Vzajemodija orghaniv derzhavnoji vlady ta orghaniv miscevogho samovrjaduvannja: pravovi j funkcionaljni aspekty // Zhurnal naukovyj oghljad. 2015. #11. URL: <http://oaji.net/articles/2016/797-1453990192.pdf> (data zvernennja: 25.03.2020).
8. Burin O. M. Problemy vprovadzhennja koncepciji lokaljnoji demokratiji v Ukraini // Derzhavne upravlinnja: udoskonalennja ta rozvytok. 2014. # 9. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=752> (data zvernennja: 25.03.2020).
9. Voronov I. O. Vyklyk «Leviafanu»: evoljucija i perspektyvy ghromadjansjkogho suspiljstva: monohrafija / I. O. Voronov. Kyjiv: Gheneza, 2007. 400 s.
10. Ghoncharuk N. T. Vzajemodija orghaniv derzhavnoji vlady ta orghaniv miscevogho samovrjaduvannja: pravovi ta funkcionaljni aspekty / N. T. Ghoncharuk, L. L. Prokopenko // Publichne upravlinnja: teorija ta praktyka derzhavnogho upravlinnja. 2011. # 3(7). S. 31–38. URL: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/putp/2011-3/doc/1/04.pdf> (data zvernennja: 25.03.2020).
11. Ghromadsjkyj aktyvizm ta stavlennja do reform: suspiljna dumka v Ukraini. Fond Demokratychni iniciatyvy imeni Iljka Kucheriva: vebсайт. URL: https://dif.org.ua/article/gromadskiy-aktivizm-ta-stavlennya-do-reform-suspilna-dumka-v-ukraini_5. (data zvernennja: 25.03.2020).

12. Konstytucija Ukrainy: Zakon vid 28.06.1996 r. # 254/k/96-VR // Baza danykh «Zakonodavstvo Ukrainy» // VR Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/ed20000323> (data zvernennja: 25.03.2020).
13. Kornijevs'kyj O. A. Stanovlennja i rozvytok derzhavnosti ta ghromadjans'kogho suspiljstva v Ukraini: navch. posib. / O. A. Kornijevs'kyj. Chernyghiv: Osvitnij centr, 2015. 260 s.
14. Kuzjmin's'kyj A. I., Omeljanenko V. L. Pedagoghika u zapytannjakh i vidpovidjakh. Kyjiv: Znannja, 2006. 312 s.
15. Kujbida V. S., Voznyj S. O. Sutnistj ta metody vzajemovidnosyn orghaniv miscevogho samovrjaduvannja z orghanamy derzhavnoji vykonavchoji vlady shhodo formuvannja dijezdatnosti terytorialnykh ghromad / V. S. Kujbida, S. O. Voznyj // Derzhavne budivnyctvo. 2016. #1. URL: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2016-1/doc/2/01.pdf> (data zvernennja: 25.03.2020).
16. Nikitin V. V. Osoblyvosti formuvannja ghromadjans'kogho suspiljstva v Ukraini / V. V. Nikitin // Aktualjni problemy derzhavnogho upravlinnja: zb. nauk. pracj. Kharkiv: Vyd-vo KharRI NADU «Maghistr», 2003. 2 (16). Ch. 1. S. 67–74.
17. Publichne upravlinnja: terminol. slov. / za zagh. red. V. S. Kujbidy ta in. Kyjiv: NADU, 2018. 224 s.
18. Stepanenko V. P. Ghromadjans'kje suspiljstvo: dyskursy i praktyka. Kyjiv: Instytut sociologhiji NAN Ukrainy, 2015. 420 s. URL: <http://i-soc.com.ua/assets/files/book/stepanenko/stepanenko.pdf> (data zvernennja: 25.03.2020).
19. Suspiljstvo ta vlada: mekhanizmy vzajemodiji: navch.-metod. materialy dlja slukhachiv dyscypliny «Mekhanizmy vzajemodiji suspiljstva i vlady» / A. M. Mykhnenko ta in. Kyjiv: NADU, 2013. 80 s.

20. Jurchenko V. I. Konceptualjni osnovy ta instrumentarij derzhavnogho upravlinnja socialjno-ekonomichnym rozvytkom reghioniv // Investycji: praktyka ta dosvid. 2016. #24. S. 136–139. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/24_2016/30.pdf (data zvernennja: 25.03.2020).
21. Janchuk A. O. Do pytannja pro modernizaciju konstytucijno-pravovogho reghuljuvannja bezposerednjogho narodovladdja // Pravnychyj visnyk Universytetu «KROK». Vyp. 12. Kyjiv, 2012. 143 s. URL: <https://library.krok.edu.ua/media/library/category/zhurnali/pravnychyi-visnyk-universytetu-krok/pravnychyi-visnyk-universytetu-krok-n12.pdf> (data zvernennja: 25.03.2020).